

Adrian DAM ESCU
(Universitatea „Transilvania” din
Braşov)

Posibile modificări ale ortografiei limbii române menite apropierii de celelalte limbi romanice, în unirea celor două Românii

Abstract: As the title hints, this work proposes some possible changes in Romanian orthography, changes that may make Romanian more similar to the other Romance languages and to languages that use Latin script in general. One such change is writing the typical Romanian phonemes using the original vowels, as they appear in English, French, German or Portuguese, adding a sign to signal the different pronunciation. This means that three letters of the current Romanian alphabet would disappear (“ă”, “â” and “î”) and five new vowels would be used instead (derived from the already existing vowels “e”, “u” and “o” by adding some signs to them: „e”, „u” and “ô”, “û”). Another advisable change is creating a system of signalling tonic vowels through tildes, so that they can be distinguished from atonic ones. This would make, in the author’s opinion, the Romanian language more logical, transparent, regular, more similar to other Romance and European languages, and, of course, easier to learn for foreigners.

Keywords: *Romanian language, Romanistic studies, orthography, phonology, phonetics*

Rezumat: După cum reiese din titlu, prezenta lucrare propune câteva posibile schimbări în ortografia limbii române, schimbări menite să o apropie de celelalte limbi romanice sau scrise cu alfabet latin. Este vorba de utilizarea pentru redarea grafică a fonemelor tipice limbii române (dar cu forme asemănătoare în alte limbi precum portugheză, franceză, engleză, germană) prin vocalele primitive care s-au adăugat un semn particular. Aceasta ar duce la dispariția din alfabet a actualelor litere „ă”, „â” și „î” (care s-ar transforma în litere cu semne particulare, ca și celelalte trei vocale, „e”, „u” și „o”): „e”, „u”, „ô” și „û”.

Un alt aspect este cel legat de introducerea unui sistem de marcare prin tilde a vocalelor tonice, pentru a le diferenția de cele atonice, pronunțate uneori aproape imperceptibil, și care acum se scriu la fel. Aceasta ar face, în opinia autorului, ca româna să fie mai logică, mai regulată, mai transparentă, mai asemănătoare cu limbile romanice și europene înrudite, și, desigur, mai ușor de învățat de către străini.

Cuvinte-cheie: *limba română, romanistic, ortografie, fonologie, fonetic*

Aceste modificări pleacă de la premiza că actuala ortografie nu reușește de multe ori în mod corect originea cuvintelor (pentru a le putea diferenția între ele), după cum nici nu marchează întotdeauna diferența de pronunție între anumite vocale, în funcție de puterea și intensitatea lor.

O ortografie bazată pe criteriile etimologice și de pronunție ar facilita învățarea limbii române de către străini, fiind când-o mai clară, mai transparentă, mai asemănătoare cu celelalte limbi (în special romanice), mai „europeană”. Se propune în fapt redarea grafică a vocalelor palatizate și ocluzate prin vocala din care provin cu un semn particular (nu numai prin vocalele „a” și „i” cu semne particulare cum se întâmplă în prezent), precum și marcarea vocalelor tonice prin tilde, pentru a le deosebi de cele neaccentuate. În actuala eră a Internetului în care există tendința de a suprima (din comoditate) diacriticele, riscul confuziei diferitelor cuvinte este mare („a rade” în loc de „a râde” ca să dau doar un exemplu strident, fiind vorba de un verb care provine de la latinescul „rido, ridere”, la fel „râu” în loc de „rîu” (lat. „rivus” ar putea fi confundat cu „riu” (de la latinescul „reu”, ‘dat în urmărire, cunoscut de justiție’, care normal ar trebui redat grafic printr-un „e” cu semn particular).

După cum se știe, vocala deschisă provine din cele trei vocale puternice, „a”, „e” și „o”, dar este redată grafic numai printr-una dintre ele cu un semn particular (); ceea ce propune prezenta lucrare este să se folosească toate cele trei, în funcție de proveniență. Astfel, considerăm că ar fi corect să se scrie „a supra” în loc de „supra”, întrucât vocala arhaică este „e” (lat. „superare”), „a m sură” în loc de „m sura”, „a r cî” în loc de „r cî” (ceea ce ar uniformiza cu adjectivul „rece”); la fel formele compuse ale verbelor cu prefixe precum „re” („res”), „ne”, „pre” sau „stre” („a r sponde” în loc de „a r spunde”, „a r sună” în loc de „a r suna”, „a

r sturnă” în loc de „a r sturna”, „a r t cî” în loc de „a r t ci”, „a r spëndî” în loc de „a r spândi”; „a n p di” în loc de „a n p di”, „a pr p di” în loc de „a pr p di”, „a pl m di” în loc de „a pl m di”; „a str mută” în loc de „a str muta”, „a înv à” în loc de „a înv a” etc. Alterarea „e”-ului primitiv al prefixului „de” de asemenea ar trebui redat grafic printr-un „e” cu un semn particular, nu printr-un „a”, ceea ce ar contribui la regularizarea limbii, întrucât nu este corect ca pe de o parte să avem verbe formate prin compunere gen „a dep i” iar pe de alta să avem „a d rîma”, ca să dau un exemplu la întâmplare, normal ar fi să se scrie „d rîmă”.

Dar cea mai absurd este redarea grafic printr-un „a” cu semn particular a „e”-ului alterat de la pers. I sing. a Indicativului la verbe precum „a vedea” sau „a suferi” în situația în care la restul persoanelor precum și la majoritatea celorlalte moduri și timpuri se pronunță și se scrie „e” („v d, vezi vede, vedem, vede i, v d/vede” respectiv „suf r, suferi, sufer , suferim, suferi i, sufer ” (...)) este absolut aberant, normal ar fi să se folosească „ ”. Alt exemplu de același tip este redarea grafic a adj./subst. „sârb”/„sârbesc” în condițiile în care în substantivul-bază apare clar alt vocal („Serbia”), vocal existent în toate celelalte limbi (engl. „serb”, span. „serbio”, fr. „serbe” etc.

Chiar și acest atât de frecvent „s ” corect ar fi să se scrie „s ”, cu aceeași vocală cu un semn particular ca și atâtea și atâtea cuvinte, precum pronume (personale, reflexive și posesive), substantive și adjective, ceea ce le-ar face să fie mai logice, mai ușor de învățat de către străini (în special vorbitori de limbi romanice), mai regulate: „m ” în loc de „m ” (pronume personal complement direct și reflexiv, pers. I sing), „t u” și „s u” în loc de „t u” și „s u”, la fel „t i” și „s i” (posesive); în loc de „num r”, „num r” (ceea ce ar fi regulariza cu pluralul „numere”), în loc de „împ rat” „împ rat”, în loc de „s lbatic” „s lbatec” (de la latinescul „silva / selva”, span. „selva”- „junglă”, „selvaje”), în loc de „r u” „r u” (ceea ce ar fi regulariza cu femininul „rea”; la fel „p cat” (de la „pecatus”, span. „pecado”, it. „pecato”, fr. „peché”), „b trîn” (de la „veteranus”, span. „veterano” -se pronunță „beterano”), „a p să” și „ap sat” (span. „pesar”, „peso” -greutate), tot așa substantivele „r m”, „t rîm”, „rân”, „s pt mân ”, „m lai” (provine de la subst. „mei”), „osp ” și „osp tã” („hospedar” în limba spaniolă, cea mai importantă limbă romanică) etc.

Atunci când fonemul provine din vocala inițială „o”, logic ar fi să se folosească aceasta cu un semn particular: „p i” în loc de „p i” (ceea ce ar fi regulariza cu compusul „apoi”, la fel „dup ” în loc de „dup ”, „f r ” în loc de „f r ”, „f ra ” în loc de „f ra ”, „a c ună” în loc de „c una”, „m runt” în loc de „m runt”, „M r ti” și „M r e ti” în loc de „M r ti” respectiv „M r e ti” (ceea ce ar face mai transparent originea acestor toponime, care provin, ca și „Moreni”, „Moroieni” sau „Mureni” din alte zone ale țărilor de la denumirea populațiilor de origine maur stabilite pe respectivele locuri- span. „moro”, port. „mouro”, fr. „maure”, denumire asemănătoare în româna veche întrucât avem denumiri de populații gen „moro eni” sau de persoane „Moromete”) etc.

În ceea ce privește vocala închisă aceasta este actualmente redat grafic printr-un „i” cu semn particular la începutul cuvintelor și cu un „â” în interior, când de fapt provine din toate cele cinci vocale, propunerea fiind să fie transcris prin fiecare din aceste cinci vocale, cu un semn particular (același), în funcție de proveniența lor. Am avea în acest mod „tên r” în loc de „tân r” (lat. „tener”), „mormên” în loc de „mormânt” (lat. „monumentum”), „s mên ”, respectiv „a sem nă” și „a îns mên à” în loc de „s mân ” și celelalte (ceea ce ar face să se vadă mai bine patronimul „sem”, „semen” și ar apropia de cuvinte din aceeași familie precum „seme ” sau „seminii”, ca să nu mai vorbim de apropierea de limbile romanice occidentale- span. „semen”, fr. „semence”), la fel „sêmbure” (span. „sembrar”, fr. „sembler” cu diferențele cunoscute la nivel semantic); „vênat” în loc de „vânat”, „têmp” și „têmpit” în loc de „tâmp” respectiv „tâmpit”, „frêu” în loc de „frâu” (provine de la „fren”), „a sfêr i” în loc de „sfâr i”, „têmpl ” în loc de „tâmpl ”, la fel „têmplar”, „a întêmplă” (compus al unui arhaic „templar”, ca și „contempla”, azi substantivat), „a aztêmp ră” (formă compusă a lui „tempera”: „ad”+ „temperare”) etc. Am avea totodată „fôntân ” și „fôntânar” în loc de „fântân ”/ „fântânar”, „rîu” în loc de „râu” (lat. „rivus”), „rîp ” în loc de „râp ” (lat. „ripa”), „brîu” în loc de „brâu” (lat. „brin”), „ânger” în loc de „înger” (lat. „angelus”), „ângust” în loc de „îngust” (lat. „angustus”); „adînc” în loc de „adânc” (de la latinescul „ad” + „lungum”), „a atîrnă” în locul actualului „atârna” (fiind compus al verbului „a turna”, să ar uniformiza cu forma necompusă și cu ceilalți compuși – „a deturnă”, „a returnă”), „gût” și „gûtlej” în locul formelor actuale „gât/gâtlej”, „gûrl ” în loc de „gârl ”, „pûriu” în loc de „pârâu”, „a dûrdûi” în loc de „a dârdâi” (provine de la bascul „ur” - ‘ap’), „a bûrîu” în loc de „bârâi” (basc „buru” = ‘cap’) etc.

La prima vedere aceste schimbări par greu de realizat, par a complica, îngreuna scrierea și a mări numărul literelor alfabetului, dar nu este de loc așa, fiindcă, în fapt, se propune, dimpotrivă, reducerea acestora, nemaiașărând decât vocalele bază (cele cinci), fiecareia putându-i-se aplica un semn particular, și dispărând prin urmare cele trei litere actuale ale alfabetului românesc, „ ”, „â” și „î”. Și nici să pare normal să dispară atâtea

vreme cât au fost introduse în mod greșit, nefiind “neap rat trebuincioase spre deosebirea radicalelor și a formelor flecționare!”¹, criteriu fundamental în stabilirea lingvistică importantă, de la noi sau aiurea. Literalele trebuie să fie semne esențial logice și nu simplu fonetice, așa cum afirmă Titu Maiorescu în *Criticele sale*. Acesta, deși combate criteriul ortografiei etimologice tip Timotei Cipariu sau Petru Maior, arată cum nici francezii, nici nemții, nici englezii nu recurg la litere noi sau la semne particulare pentru redarea grafică a vocalelor alterate („e”-ului nazal spre exemplu: engl. „father”, „tender”; germ. „vater”, „wasser”; fr. „tendre” etc.), propunând ca, dacă totuși va fi vreodată necesară introducerea unei litere noi, aceasta să se facă strict prin respectarea literelor inițiale care și se adaugă un mic semn particular².

În timpul discuțiilor și dezbaterilor din cadrul Conferinței din 15-16 iunie prezentului proiect anumite voci și-au reproșat o prea mare apropiere de principiile și criteriile unor lingvisti etimologiști din secolul al XIX-lea, cum ar fi deja menționații Timotei Cipariu sau Petru Maior, care după cum se știe au format ortografia, dar și lexicul limbii române dintr-o exagerat dorință de romanizare, creând texte artificiale. Le răspund și acum că nu este vorba de așa ceva, că în niciun moment nu pretinde prezenta lucrare reintroducerea formelor primare, arhaice prin revenirea de la o vocală clară la care s-a ajuns evolutiv la cea inițială, aceea este normal să rămână așa cum este. („mas” și nu „mesa” cum propune Dl. Cipariu, „fata” și nu „feta”, eu „schimb” și nu „scaimbu” etc.).

Inclusiv neologisme rezultate din stâlcirea inițială a cuvântului străin (franuzisme de cele mai multe ori) este normal să rămână așa cum sunt, chiar dacă la origine au fost barbarisme. „Tandru”, ca să dăm doar un exemplu, ce provine din francezul „tendre” (vedem cum „e”-ului nazal pronunțat spre „a” francezii nu și-au găsit de cuviință să-i aplice nicio modificare ortografică), deși până la urmă îl are ca patronim tot pe latinescul „tener” nu e normal să mai fie modificat; “tânăr” în schimb este incorect, întrucât preluarea s-a făcut direct din latină, alterarea vocalei „e” realizându-se de-a lungul mai multor sute de ani, avem de a face prin urmare cu un termen neoromânesc care în nici o derivare nu are sonul „ă” (doar „i”, la plural) și trebuie făcută corectura.

Iar în continuarea comparației cu ortografiile limbilor occidentale, trebuie spus că în ciuda faptului că acestea s-au modificat mult mai puțin decât a noastră, (lucru logic având în vedere că până la jumătatea secolului al XIX-lea limba română a folosit alfabetul chirilic), edituri actuale în public pe clasicii culturilor respective (Cervantes, Shakespeare, Molière ș.a.) în versiune originală, cu ortografia folosită de aceștia, în timp ce noi ne „cenzurăm” automat clasicii aplicând ortografia actuală. Vom cita în continuare, pentru exemplificare, doar primele două strofe din poezia eminesciană „Venere și Madona” cu ortografia originală, pe care marea majoritate a românilor nu au posibilitatea să le citească:

„Ideal perdut în noaptea unei lumi ce nu mai este/
Lume ce credea în basme și vorbea în poezii./ O! Te văz, te aud,
te cuget, tineri dulce veste/ Dintr-un cer cu alte stele,
cu alte raiuri, cu alii zei. // Venere, marmură albă,
ochi de piatră ce scintilește,/ Braț molatec ca gîndirea
unui împărat poet./ Tu ai fost divinizarea
frumuseții de femeie./ A femeii,
ce și astăzi tot frumoasă o reviză”³.

În ceea ce privește introducerea unor tilde pentru a marca tonicitatea anumitor vocale, deosebindu-le astfel de vocalele atonice, neaccentuate, suntem de părere că aceasta este imperios necesară, în prezent neexistând, după cum se știe, nici o regulă ortografică în acest sens. Astfel, considerăm că redarea identică a unei vocale tonice precum „a”-ul și „i”-ul din finalul diferitelor cuvinte (substantive, verbe – infinitive, condiționale și imperfecte ale indicativului, peroana a III-a singular a perfectului simplu, adverbe, pronume) ar trebui marcate printr-o tildă pentru a le deosebi de vocalele finale abia perceptibile (spre exemplu „a plecă”, în loc de „pleca”, „ar veni” în loc de „ar veni”, „voi fugi” în loc de „voi fugi”, „făcu” în loc de „făcu”, „ă” în loc de „ă”, „cinevă” în loc de „cineva” etc.

Ar mai fi desigur și alte posibile modificări ortografice care ar apropia româna de limbile romanice occidentale (revenirea la redarea grafică a diftongurilor prin diftongi și nu prin ceea ce în restul limbilor sunt hiatusuri și se pronunță ca atare – spre exemplu revenirea la forma în „ia” pentru imperfecte, („fugiam” în loc de „fugeam” etc.), totul este să existe disponibilitatea instituțiilor abilitate să o facă. Cert este faptul că aceste modificări sunt necesare dacă se dorește o apropiere a limbii române scrise de restul limbilor romanice și o

¹ Titu Maiorescu, *Critice*, Editura Librăriei Socecu & Comp., București, 1874, p. 171.

² *Ibidem*, p. 192: „Unde dar un son nou, pentru care nu există încă literă, este format din sunete vechi, care au literele lor, acolo în spiritul tradiției latine litera cea nouă trebuie să se formeze din litera veche corespunzătoare prin o mică adugire grafică la forma ei primitivă”.

³ *Ibidem*, p. 352.

facilitare a învățării (pe criterii de logică) acestora de către vorbitori de alte limbi romanice (și nu numai), în vederea întăririi unității celor două Românii, cea Occidentală și cea Orientală.

Bibliografie

- Mussafia, A., *Despre vocalizarea limbii române [Zur Rumänischen Vocalisation]*, Viena, 1868.
Schuchardt, Hugo, *Sur l'orthographe de la langue roumaine*, Paris, revista Romania, nr. 5, 1873.
Cipariu, Timotei, *Elemente de limba română după dialecte și monumente vechi*, Blăși (Blaj), 1854.
Maiorescu, Titu, *Critice*, Editura Librăriei Socecu & Comp., București, 1874.